

Rozšířené,
aktualizované
vydání

MARTIN ŘEZNÍČEK

ROZPOJENÉ STÁTY

AMERIKA NEJEN TELEVIZNÍ KAMEROU

ARGO

Martin Řezníček
Rozpojené státy

MARTIN ŘEZNÍČEK

ROZPOJENÉ STÁTY

AMERIKA NEJEN TELEVIZNÍ KAMEROU

ARGO

© Argo, 2021

Copyright © Martin Řezníček, 2021

Foreword © Michal Kubal, 2020

Cover photograph © Miro Švolík, 2020

Photographs © Martin Boubín, Martin Řezníček, 2020

ISBN 978-80-257-3469-8 (váz.)

ISBN 978-80-257-3534-3 (e-kniha)

Hance, Markovi a Kláře,
všem, kteří věří svobodě

Předmluva

Novináři píšou první verzi historie, říká se. Kreslí první skeč toho, co se po mnoha dekadách a mnoha úpravách publicisty, politology i historiky zařadí do dějinného povědomí už jako pečlivě namalovaná olejomalba té které historické události. Být novinářem je skvělé povolání, ale trochu nevděčná úloha. Ta nevděčnost spočívá právě v tom, co odlišuje první náskres obrysů budoucího díla od jeho konečné, léta precizované podoby. Skeč vzniká rychlými tahy. A v případě televizního zpravodajství v éře sociálních sítí jsou ty tahy v internetovém věku opravdu extrémně rychlé.

Jenom velký profesionál, jako je Martin Řezníček, dovede první náskres načrtnout během okamžiku tak, aby obstál v hodnocení a kritice i po týdnech (měsících a letech) pečlivého zkoumání očima přísných kritiků. A skicář zahraničního zpravodaje v zemi jako Spojené státy se plní závratnou rychlostí. Co největší přesnost té skici je přitom ale jenom jednou hodnotou, kterou má naplňovat. Tou druhou je těžko popsitelná kvalita. Možná by se to dalo označit za pocit, že při pohledu na skicu-reportáž člověk vidí i něco víc než jenom popis – že mu vysvětluje i kontext, představuje aktéry jinak než jako pouhé hybatele děje nebo osoby dějem hýbané, že mu naznačuje víc o jejich pocitech a motivacích. Takové reportáže sdělují informace, ale taky vyprávějí příběh a nastiňují emoce hlavních hrdinů.

Rámcem této knihy je Amerika, Spojené státy. Řím naší doby, našeho světa. Země, která mě fascinovala už od dob, kdy jsem vnímal podivné komunistické karikatury Ronalda Reagana s kapsami plnými raket. Když jsme s rodinou před jedenácti lety odlétali za oceán, chtěl jsem poznat tuhle zemi opravdu zblízka. Finanční krize, krachy společností, hurikány, zemětřesení i politici z obou stran amerického partajního systému se postarali o to, že šancí poznávat různé tváře Ameriky bylo opravdu hodně.

Bylo to dohromady skoro pět let. Měl jsem po nich pocit, že Amerika v nejbližší době už nemůže nabídnout nic zásadně překvapivého. Myslel jsem si, že už žádné otřesy nemůžou překonat to, co následovalo po krachu největších bank i hrdých automobilů, že se hned tak nebude psát natolik zásadní politická historie, jakou bylo zvolení prvního černošského prezidenta, ani že už žádný obraz dnešní Ameriky nebude mystičtější než jindy světlý zářící newyorský Manhattan, který se po hurikánu Sandy na několik nocí ponořil do tmy.

Odjížděl jsem z Ameriky, která znovu prožívala svůj nejoblíbenější příběh, klišé všech klišé. Amerika se znovu zvedala z kolen, znovu mířila vzhůru. Prezident Obama vyhrál druhé volby, statisícové demonstrace hnutí Tea Party z prvních let jeho vlády už dávno netáhly. Byla to Amerika, kterou ztělesňoval jeden večer ve Washingtonu – prezident Obama žertuje na adresu jednoho z hlavních zastánců teorie, že se nenarodil na americkém území, a neměl tedy právo stát se prezidentem. Cíl jeho vtipů sedí v sále a snáší bonmoty na svou adresu a minuty smíchu všech kolem s kamenným výrazem. Z toho večera odjíždí Barack Obama sledovat akci proti bin Ládinovi, kterou nařídil. Stane se z toho jeden z největších triumfů jeho vlády. A vysmívaný muž si ten večer říká, že příštím prezidentem se stane on sám. Jmenuje se Donald J. Trump.

Pět let po tom večeru Donalda Trumpa oslovovali „pane zvolený prezident“ a Barack Obama se ptal svých nejbližších, kde udělali chybu – jestli třeba při prosazování liberálních cílů netlačili až příliš. Pět let mezi těmi dvěma večery jsou zásadním přelo-

mem v amerických dějinách. Jako každá velká změna i tahle měla kořeny mnohem hlouběji, ale tohle je období, kdy se Amerika zase měnila před očima.

Předpokladem dobré knihy jsou dvě věci. Nejdůležitější je právě silný, zajímavý příběh. Sebelepší autor nedokáže formou nahradit plytkost děje, bezbarvost postav a nenápaditost jejich vývoje. Ty roky americké společnosti rámované Trumpovým ponížením a jeho triumfem jsou jedním z nejdůležitějších příběhů naší doby. Amerika už nikdy nebude stejná, a stejný nebude ani svět. Ukázaly to hned první měsíce po nástupu nové vlády. Tohle bylo období, které v USA prožil právě Martin. Ideální materiál pro vyprávění. Ale to je jenom základ.

Druhou esencí je vypravěč. Autor, který dokáže svůj příběh najít, vybrat ten pravý mezi ostatními a z něj otesávat všechno nadbytečné, až zůstane to nejdůležitější, jádro vystihující podstatu vyprávěného. To je první skica, jejíž obrysy určují podobu historie.

Martina znám dlouho, bude to čtvrt století ode dne, kdy jsme se potkali první den prvního semestru na žurnalistice. Mohl bych tu napsat hodně zážitků a historek od studentských let (kdy jsme už během školy začali oba naplno pracovat v respektovaných médiích), přes setkávání se na place (já za Českou televizi, Martin za BBC) až po posledních patnáct let, během nichž jsme vedle sebe, ač většinou rozdělení Atlantikem, působili v české veřejnoprávní televizi.

Jednu za všechny. Bylo krátce po útocích 11. září a my jsme se potkali v pákistánském Pěšáváru. Martin jednou přišel na naše setkání v pátek, v den muslimských modliteb, v tradičním pákistánském oděvu. Plánoval ten den natáčet v náboženské škole, v madrase, a chtěl udělat všechno pro to, aby se tam k lidem dostal co nejbliž. Vzpomněl jsem si na ten moment často, když jsme si pak po letech volali – Martin za oceánem, já zpátky v Praze – jaký další rozhovor se mu povedlo domluvit, jaké další téma chce zpracovat. Roky strávené na zahraničním postu jsou nejlepší částí reportérského života. Martin jim stejně jako tehdy v Pěšáváru dával všechno, dělal maximum, aby k podávaným informacím dodal

kontext, a hlavně aby vyprávěl o konkrétních lidech, jimž velké události měnily osudy, nebo kteří naopak hýbali velkými dějinami.

Loni mi Martin připomněl slova, která jsem mu říkal, když jsme spolu mluvili o možnosti jeho nástupu z BBC do České televize: „Budou chvíle, kdy budeš hrdý, že patříš k téhle instituci.“ Doufám, že takové chvíle byly. Vím ale neprosto jistě, že bylo docela dost chvil, kdy jsem hrdost cítil já – že jsem součástí stejného týmu jako Martin.

Hodně těch chvil patří do časů, kdy se prolnuly dvě klíčové ingredience této knihy – Amerika se všemi fascinujícími osudy a bouřlivým vývojem, a Martin jako vypravěč toho, co se za Atlantikem každý den odehrávalo. Jeden z nejzásadnějších příběhů naší epochy, který podává právě tenhle autor. Těším se na následující stránky.

Michal Kubal

Prolog

Na jaře 1989, když mi bylo dvanáct let a začal jsem se učit anglicky, pojal jsem úmysl dopisovat si s někým z Anglie, nejen se Světlanou z Uralu, což byla má tehdejší, školou vynucená známost.

V komunismu se tip na někoho takového hledal obtížně. Rozhodl jsem se tedy obstarat si kontakt sám. Lámanou angličtinou a pomocí slovníků jsem dal dohromady text a vložil ho do obálky s adresou: SOMEBODY (někdo), SOME STREET (nějaká ulice), LONDON, GREAT BRITAIN, opatřil ho několika známkami patrně s Gustávem Husákem a poslal do světa.

Časem jsem na něj zapomněl. Nebyl to víc než zoufalý výkřik z východní tmy, asi jako když jsem do jedné japonské automobilky ve stejnou dobu podobně neotesaně napsal, jestli by nám nedarovala auto, protože našemu trabantu už dochází dech.

Za několik měsíců mě šokoval nález ve schránce. Pošták tam nevhodil vrácenou obálku s Gustávem a napsal *adresát neznámý*, nýbrž bleděmodrou dopisnici se známkou, na níž byla podobizna úctyhodné dámy – Alžběty II. Královna vymazala celé politbyro střelců. Netušil jsem, kdy a zda vůbec totalitnímu režimu dobije srdce, které stejně nikdy neměl, protože mu v hrudníku tloukla spíš pěst. Viděno zpětně pro mě ale asi právě tehdy začal smrtelně chropět.

Odpověděla mi slečna Jemmah, která se narodila v Austrálii, žila v Británii a byla jen o rok starší než já. Psala, že jí dopis

přinesla máma z práce a jestli si tedy budeme psát. Vyměňovali jsme si texty několik let, vyprávěl jsem jí například o prvních svobodných volbách, jejichž význam chápala jen stěží, když svobodné jsou přece všechny. Popisoval jsem jí, jak jsme s kamarádem ze základní školy šli krátce před hlasováním v červnu 1990 na Václavské náměstí, kazeták v tašce přes rameno, a s obstarožním mikrofonem se lidí ptali, koho budou volit.

O rok později, na jaře 1991, jsem ještě jako zákonně podměřený získal brigádu v Americkém informačním středisku v Praze, poskočil v angličtině, našetřil si peníze a vyrazil autobusem za Jemmou poprvé do Londýna. Takto se to několikrát opakovalo. Jemmah chodila během dne do školy a já objevoval britskou metropoli, v níž jsem o dekádu později díky práci v BBC i dvakrát žil. A taky třeba způsobil největší trapas novinářské kariéry.

V březnu 2001 jsem zamířil na recepci britské diplomacie políčit na ministra pro evropské záležitosti Keitha Vaze, v českém názvosloví náměstka ministra zahraničí. Politik skrze svůj sekretariát tušil můj zájem stínovat ho jeden den v jeho okrsku v Leicesteru a natočit reportáž o tom, jak voličům vysvětluje problematiku Evropské unie. Mínil jsem se mu připomenout osobně a doladit detaily.

Stojím na kraji obrovského, honosného sálu, vůkol dámy a džentlmeni v perfektně střižených šatech i účesech. Palác Ministerstva zahraničí se v Londýně nachází naproti resortu financí, pod nímž zasedal Churchillův válečný kabinet. Zdi zažily a slyšely leccos. Přistupuje ke mně dobře naladěný Vaz se sklenkou vína v ruce, obklopený suitou poradců a spolupracovníků:

„Tak co jste potřeboval, jak vám můžu pomoci?“

„Chtěl jsem se vás zeptat, jestli byste se mnou strávil noc,“ říkám mu úplně vážně.

„Noc, hm, takovou nabídku jsem na recepci ještě nedostal,“ ušklíbá se on, jeho spolupracovníci a s nimi i část sálu, protože ti dobře ustrojení jen špatně předstírali, že nás neposlouchají.

„Můj bože, omlouvám se, samozřejmě že den. To je trapas. Chtěl bych s vámi strávit den natáčením o tom, jak se svými voliči mluvíte o Evropské unii.“

Tak jsme se zasmáli a ministr mi kupodivu dal svůj telefon. Ne mobil, ale i tak šlo o přímější číslo než na ústřednu, kde jsem putování po linkách diplomatického sídla vždycky začínal. Nakonec z natáčení stejně sešlo, byť bylo do minuty naplánované a já už v Leicesteru stepoval před jeho oblastní kanceláři. Musel zůstat v Londýně kvůli neodkladným záležitostem.

Ale kdo může říct, že nabídl noc členovi britského kabinetu na jeho domácí půdě – a nešlo o sázku? Až později se ukázalo, že v Dolní sněmovně patrně neexistuje poslanec s více skandály než právě Vaz, včetně obvinění z placení prostitutů. Vhodnější adresát mého přerěknutí by se ve Westminsteru hledal těžko.

Právě brzké vystavení se anglickému prostředí, to pomyslné vítězství Jemmy z Londýna nad Světlanou z Uralu, uhnětlo můj světonázor. Ruska stejně po roce 1990 komunikaci sama utnula a na pozdější výzvy nereagovala.

Sympatie k historii i současnosti anglosaského světa netajím. Mám rád jeho smysl pro fair play, dodržování nepsaných pravidel, a nikoliv jejich torpédování. Různorodé společnosti chovající respekt ke svým součástem řád a hodnoty potřebují. Bez nich tápou v mlze lhostejnosti a pokřivených vazeb jako ta naše.

Tolerance, zdvořilost, přímočarost, praktičnost. Duši Anglosasů nekontaminovala obludná svinstva bolševismu. Je mi sympatické jejich sdílené přesvědčení, že demokracie je zaměstnání na plný úvazek, a že když se fláká, začne se drolit. Vymlouvat se na to, že jedinec stejně nic nezmuže, znamená složit zbraně ještě před bojem.

Imponuje mi protestantská decentralizace na rozdíl od rigidnějšího, katolického systému, u obojího spíš v kulturně-politicko-správním než nutně náboženském smyslu.

Není to slepý obdiv. Je to kritické uvědomění si toho pozitivního i negativního, co anglosaské myšlení vzešlé z kmenů, které přivandrovaly do Británie z kontinentu a promísily se s původními ostrovními obyvateli, nabízí. Smíšený porost taky odolává vichřicím či škůdcům lépe než nepřirozená, člověkem uměle vytvořená monokultura s omezenou schopností rozvíjet kvalitu

krajiny. A anglicky mluvící země, minimálně ty nejvýraznější, právě tuto diverzitu nabízejí. Přirozeně z nich nelze sejmout zodpovědnost za krvavé přešlapy a historické omyly, které stály život miliony lidí.

Jsou to země s veskrze zdravou mírou vlastenectví, nikoliv nacionalismem, na hony vzdálené středoevropskému nihilismu a neochotě vzít na sebe zodpovědnost. Národy, které opět na rozdíl od toho českého vědí, co chtějí, i když se o to přou do krve. Více hrdosti, méně pychy. Fascinující střet s myšlenkovými vzorci ve společnostech, které sice s totalitou přišly do styku, ale ta v nich nezahnízдила, nesnesla vejce a neotrávila plody, a proto mají zdravější, méně infikované jádro. Američané i tak čelí obrovským problémům, na něž si sami zadělali, leckdy hlubším, než jsou ty české, i když se kvůli odlišné historické perspektivě těžko srovnávají.

Pět let, která jsem strávil jako zpravodaj České televize ve Spojených státech, jsem věnoval bližšímu pochopení a pokusu o zprostředkování této výjimečné země divákům. Jde o obdivuhodný, houževnatý a zatím odolný demokratický experiment. Bylo by pošetilé tvrdit, že mu rozumím. Ale celý dospělý život dělám vše pro to, abych nemohl tvrdit, že mu nerozumím.

Mít příležitost o něm dlouhodobě informovat diváky České televize byla ta největší čest, přestože neustálý stres a spánkový deficit mi určitě ukrojily ze života několik let. Neměnil bych, není zajímavější pozice než zahraniční korespondent. Zůstat ve zpravodajství veřejnoprávního média za každých okolností nestranný bývá velkou výzvou, a zároveň nejvyšší metou, kterou když člověk jednou mine, důvěru diváků zpět nezíská. Neurazit reportážemi diváky znalé, a zároveň neztratit ty s menším rozhledem.

Už v USA jsem chtěl o nejzajímavějších příbězích napsat anglicky pár kapitol a pak je rozeslat jejich nositelům jen jako poděkování. Dalším stupněm byla chuť vytvořit něco delšího, možná česky, jen tak pro rodinu, známé a kamarády, kteří se stále a dokola ptali: „Tak jak je v Americe?“ a já jim nedokázal a ani nechtěl odpovídat jednou větou. Syndrom ruky v sádře – pochválen budiž ten, kdo se nezeptá. Výsledek posledního posunu,

tedy delší a troufalou odpověď na krátkou otázku, právě držíte v rukou.

Kniha přináší desítky příběhů z těch stovek, které jsme popsali v půl druhé tisícovce natočených příspěvků – spolu s kameramanem Martinem Boubínem a v posledním roce a půl s jeho nástupcem Petrem Kolnerem. Reprezentují nejružnější fenomény současné Ameriky.

První blok se věnuje méně známým, a i pro mě překvapivým vazbám USA na Česko v oblasti popkultury, architektury či historie. Řádky by si zde určitě zasloužily osobnosti typu bývalé ministryně zahraničí Madeleine Albrightové, odbojáře Josefa Mašína nebo výtvarníka Petra Sise, s nimiž jsme taktéž opakovaně natáčeli. Nicméně první blok klade důraz právě na ty méně známé.

Druhý svazek rozebírá příčiny rozpojených států amerických na pozadí zvolení Donalda Trumpa do Bílého domu. Ukazuje, že tento prezident byl primárně důsledkem, nikoliv příčinou propastí v americké společnosti. Ano, některé dokázal umocnit, prohloubit, využít jich podobně jako například přepjatosti politické korektnosti nebo pohrobků republikánského hnutí v podobě Tea Party. Převzal rétoriku amerických rivalů, zaútočil na nejnižší pudy, postavil se zády k některým pilířům, na nichž po generace stojí americká bezpečnost, ale rozdělení společnosti nevynalezl. Bez strží v politické krajině, za něž zodpovědnost nesou politici z obou hlavních stran, by se nikdy nestal prezidentem. Dělit Američany na republikány a demokraty sice stále omezeně lze, čára je však čím dál kostrbatější. Společnost se začíná štěpit podle toho, zda její části věří ve vládu práva, nebo ne.

Donald Trump je symptomem války hodnot, v níž se bojuje o americkou duši. Řím, jak o něm psal Michal Kubal v předmluvě, může být časově blíže svému rozpadu než vzniku, jakkoli je vnitřně nebývale odolný a neustále překvapuje.

Tyto kapitoly se zabývají též zranitelností americké společnosti, která je silná, pokud se hraje podle jejích pravidel. Zároveň ji však tíží až dětská naivita a nepřipravenost, pokud se je Kreml nebo čínští komunisti snaží bořit zevnitř; nemluvě o zneužívání